

1979, I, 274; II, 139; a.mlf., *Zeylû Tabakâti'l-huffâz* (Zeylû Tezkireti'l-huffâz li'z-Zehebî içinde), Beyrut, ts. (Dârü ihyâ'i'l-türâsi'l-Arabî), s. 381, 382; a.mlf., *Nazmü'l-İkyân* (nşr. Philip K. Hitti), New York 1927, s. 152, ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 18; a.mlf., *Tebyüzü's-Şahife fi menâkıbi'l-İmâm Ebî Hanîfe (er-Resâ'ilü'l-âşr içinde)*, Beyrut 1409/1989, s. 256-257; a.mlf., *ed-Dibâc 'alâ Şahîhi Müslim b. el-Haccâc* (nşr. M. Adnân Dervîş – Heysem Temîm), Beyrut, ts. (Dârü'l-Erkam b. Ebî'l-Erkam), I, 20; a.mlf., *Şerhu Elfiyyeti'l-İrâki* (nşr. Abdullah M. ed-Dervîş), Dimaşk 1998, s. 147; a.mlf., *el-Hâvî li'l-fetâvî*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kitâbi'l-Arabî), I, 385; II, 123-166, 191 vd., 248, 277 vd., 483, 507, 567; a.mlf., *Tenzihü'l-i'tikâd 'ani'l-hulul ve'l-itihâd (el-Hâvî li'l-fetâvî içinde)*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kitâbi'l-Arabî), I, 304; a.mlf., *er-Red 'alâ men ahlêde ile'l-arz ve cehile enne-l-icthâde fi külli 'aşrin farz* (nşr. Halîl el-Meys), Beyrut 1983, s. 112-116, 149, 169; a.mlf., *Takrîrü'l-istinâd fi tefsiri'l-icthâd* (nşr. Fuâd Abdül-mün'im Ahmed), İskenderiye 1983, s. 49-50, 69; a.mlf., *et-Tenbî'e bi-men yeb'âşühullâhü 'alâ re'si külli mî'e (Türâşiyât içinde)*, nşr. Abdür-rahîm el-Kürdî), sy. 3, Kahire 2004, s. 113, 116, ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 89; a.mlf., *Katfû'l-ezhârî'l-mütenâşire fi'l-aḥbârî'l-mütevâtire* (nşr. Halîl Muhyiddin el-Meys), Beyrut 1405/1985, s. 21; a.mlf., *Tarzû'l'imâye (Şerhu makâmâtî Celâliiddin es-Süyûtî içinde)*, nşr. Semîr Mahmûd ed-Derûbî), Beyrut 1409/1989, II, 687, 688, 691, 696, 706, 708, 719-720, 736, 737, 749-750, 765, 766-767, 782, 804, 815; a.mlf., *el-Makâmetü'l-Lü'lü'iyye* (a.e. içinde), II, 1001, 1002, 1005, 1032; a.mlf., *Şahibü seyf 'alâ şahibi hayf* (a.e. içinde), I, 554, 560, 562; a.mlf., *ed-Deverânü'l-felekt 'alâ İbnî'l-Kereki* (a.e. içinde), I, 395-396, 397, 409, 419; a.mlf., *el-Küllâciyye fi'l-es'ileti'n-nâciyye* (a.e. içinde), II, 958-960, 965-966, 969; a.mlf., *el-Kâvî fi târihi's-Seḥâvî* (a.e. içinde), II, 948-949, 950, 953; a.mlf., *el-İstinâs bi'l-vâhidî'l-kahhâr* (a.e. içinde), I, 225, 226, 228; a.mlf., *el-Makâmetü's-Sündüsiyye* (a.e. içinde), I, 575 vd., 614; a.mlf., *el-Fettâs 'ale'l-kaşşâs* (a.e. içinde), II, 868, 870; a.mlf., *İ'lâmü'l-erib bi-hudûsi bid'ati'l-mehârib* (nşr. İmâd Tâhâ Ferre), Tanta 1990, s. 5; Seḥâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, IV, 65, 68, 69; XII, 72-73; İbn İyâs, *Bedâ'î'u'z-zuhûr*, IV, 83; Dâvûdî, *Tercemetü'l-Allame es-Süyûtî (ed-Dir'iyye içinde)*, kısmî nşr. M. Hayr el-Bikâfî), III/11-12, Riyad 2000-2001, s. 394, 410; Abdülkâdir eş-Şâzelî, *Behcetü'l-âbidîn bi-tercemeti hâfi'zi'l-âşr Celâliiddin es-Süyûtî* (nşr. Abdülilâh Nebhân), Dimaşk 1419/1998, s. 61, 64, 67-68, 71, 76, 78-79, 88, 102, 108, 113, 120, 121, 143, 146, 151, 158, 159-164, 165-166, 173-174, 242-245, 255, 257, 261-262, 269, 279, 280; Abdülkâdir el-Ayderûsî, *en-Nûrû's-sâfir*, s. 19-20, 51, 52; Gazzî, *el-Kevâkibü's-sâ'tre*, I, 74, 226; *Keşfü'z-zunûn*, I, 19, 67, 126, 127, 162, 232, 398, 597-598, 748; II, 1010, 1042, 1065, 1077, 1155, 1173, 1259, 1301, 1559, 1602, 1731, 1918, 1970; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, X, 75, 76, 78; Şevkānî, *el-Bedrû't-tâli'*, I, 333; *Hediiyyetü'l-ârifin*, I, 534-544; E. M. Sartain, *Jalâl al-Din al-Suyûtî*, Cambridge 1975, s. 24, 36, 40, 92, 115; Ahmed eş-Şerkâvî İkbâl, *Mektebetü'l-Celâli es-Süyûtî*, Rabat 1977, s. 384-385; Mustafa eş-Şek'a, *Celâliuddin es-Süyûtî mesire-tühü'l-ilmiiyye ve mebahışühü'l-ugaviiyye*, Kahire 1401/1981, s. 271; Ahmed el-Hâzindâr – M. İbrâhim eş-Seybânî, *Delilü maḥtûṭâtî's-Süyûtî ve emâkinü vücdühâ*, Küveyt 1983, s. 282; Tâhir Süleyman Hammûde, *Celâliuddin es-Süyûtî*

fi: 'Aşruhü ve ḥayâtühü ve âşâruhü ve cühûdühü fi'd-dersi'l-ugavî, Beyrut 1410/1989, s. 51, 106, 110-111, 113, 116, 155; *Şerhu Makâmâtî Celâliiddin es-Süyûtî* (nşr. Semîr Mahmûd ed-Derûbî), Beyrut 1409/1989, neşredenin girişi, I, 63, 73, 84, 85; Şâkir Mustafa, *et-Târîhu'l-Arabî ve'l-mü'errihün*, Beyrut 1990, III, 183; C. Brockelmann, *Târîhu'l-edebî'l-Arabî* (trc. Abdülhâlim en-Neccâr v.dğr.), Kahire 1993, VI, 615, 617, 618, 621, 622-627, 637, 638, 639, 641, 643, 644, 646, 663, 666, 671, 672, 676, 681; Sa'dî Ebû Habîb, *Ḥayâtü Celâliiddin es-Süyûtî ma'a'l-ilm mine'l-mehd ile'l-laḥd*, Dimaşk 1993, s. 61, 64, 65, 200; Bedî' Seyyid el-Lahhâm, *el-İmâmü'l-Hâfiz Celâliuddin es-Süyûtî ve cühûdühü fi'l-ḥaḍis ve 'ulûmih*, Dimaşk 1994, s. 85, 234, 333-379, 400, 463; İyâz Hâlid et-Tabbâ', *el-İmâmü'l-Hâfiz Celâliuddin es-Süyûtî*, Dimaşk 1417/1996, s. 312-313, 320, 325, 327, 331, 334, 340, 344, 346, 347, 348, 365, 366, 374, 388, 401, 409; *el-Fihri'sü's-şâmil: el-Ḥadîs* (nşr. el-Mecmau'l-melekî), Amman 1991, I, 595-611, 653-656; II, 1329; *el-Fihri'sü's-şâmil: es-Sire* (nşr. el-Mecmau'l-melekî), Amman 1996, I, 413; II, 620, 777-779; Yahyâ Mahmûd Sââtî, "Fihri'sü mü'ellefâtî's-Süyûtî el-mensüh fi 'âm 903h.", *'Alemlü'l-kütüb*, XII/2, Riyad 1411/1991, s. 232-248; Adnân Dervîş, "İttihâmü'l-Celâli", *et-Türâşü'l-Arabî*, XIII/51, Dimaşk 1993, s. 90 vd.; Abdülilâh Nebhân, "Celâliuddin es-Süyûtî: İzâ'ât tahlîliyye fi sîretih", a.e., XV/57 (1994), s. 80-99; Semîr Mahmûd ed-Derûbî, "es-Süyûtî ve risâletühü: 'Fihri'sü mü'el-lefâtî", el-'ulûmü'd-diniyye", *MMLA'ir*, XXIII/56 (1999), s. 169-223; XXIII/57 (1999), s. 99-148; a.mlf., "es-Süyûtî ve risâletühü: 'Fihri'sü mü'el-lefâtî", 'ulûmü'l-ugâ ve'n-naḥv ve'l-belâge ve'l-edeb ve'l-târîḥ", a.e., XXVII/64 (2003), s. 29-95; Abdülkâdir Karahan, "Süyûtî", *İA*, XI, 258-263; E. Geoffroy, "al-Suyûtî", *EP* (İng.), IX, 913-916; L. Conrad, "al-Suyûtî", *Dictionary of the Middle Ages* (ed. J. R. Strayer), New York 1989, XI, 520-521; Yusuf Şevki Yavuz, "el-Budûrû's-sâfire", *DİA*, VI, 360; M. Yaşar Kandemir, "Hadis", a.e., XV, 48; a.mlf., "İbn Hacer el-Askalânî", a.e., XIX, 515; a.mlf., "el-Mevzûât", a.e., XXIX, 497-498.

HALİT ÖZKAN

Kur'an İlimleri. Süyûtî, tefsiri derinleştiği ilimlerin başında saydığı gibi benzerlerinin yazılmadığını iddia ettiği eserlerinden ilk altısı da Kur'an ilimlerine dairdir (*Hüsnü'l-muḥâḍara*, I, 336-338; *et-Tehaddüs*, s. 105). Bu alanda en çok eser veren âlimlerden olan Süyûtî, eserlerinin tefsirde okuyucusunu başka bir esere ihtiyaç duymayacak şekilde bir bütünlük oluşturduğu kanaatindedir (*Katfû'l-ezhâr*, vr. 3^a). Doğu'da Moğol istilâsı, Batı'da Endülüs faciasının yaşandığı bir dönemin ardından bu eserlerini kaleme alırken ilmin zayı olmasından endişe ederek o güne kadar yazılmış kitapları sonraki nesillere aktarmaya çalışmıştır. Bu sebeple onun yazdıkları başta Ahmed b. Menî'in *Müsned'i*, İbn Mâce ve İbn Merdûye'nin tefsirleri, İbnü'l-Enbârî'nin *Kitâbü'l-Meşâhîf'i*, Ebû's-Şeyh'in *Tefsiri* ve *Şevâbü'l-a'mâl'i* gibi bugüne

ulaşmayan kaynaklar olmak üzere mevcut birikimi zamanımıza taşıması açısından önemlidir. Dağınık şekilde bulunan bilgileri Kur'an ilimlerinde olgunluk dönemi temsil eden eserlerinde derli toplu halde bir araya getirmesi ve çoğunlukla bu bilgilerin kaynağına işaret etmesi araştırmacılara kolaylık sağlamıştır. Süyûtî'nin *el-İtkân*'ı ve *Tefsirü'l-Celâleyn*'i günümüze kadar tefsir öğretimi ve araştırmalarında en çok başvuru kaynakları arasında yer aldığı gibi müfessirlerin biyografilerine dair eseri de bu literatürün öncüsü durumundadır.

Süyûtî'nin hadisçi kimliği tefsir alanındaki eserlerinin rivayet ve nakil ağırlıklı olması sonucunu doğurmuştur. Kur'an'ın mânalarına dair Hz. Peygamber ve sahâbeden gelen rivayetlere dayanmayan görüşleri "mahzâ re'y" ve bunlardan kuralara uygun olanları "te'vil", kuralların dışına çıkan ve hataya düşenleri ise "tahrif" ve "tebdil" diye nitelendiren Süyûtî tefsirde bu rivayetlerle sınırlı kalmayan gerekli ve yeterli olduğunu, onlardan daha güzel bir görüş ortaya koyacağını zannedenlerin itham altında kalacağını ve aldanacağını söyler. Yapılması gereken şey sadece bu rivayetler arasında ehli tarafından tercihte bulunmaktır (a.g.e., vr. 1^b). Süyûtî, felsefeyle uğraşıp hadis ilimlerini ihmal edenlerin Kur'an tefsirinde sahih rivayetleri terk ederek gereksiz yere te'vile ve mecaza yönelmelerini şiddetle eleştirir (*Nevâhidü'l-ebkâr*, neşredenin girişi, s. 42-51). Ancak onun tefsirde karşı çıktığı asıl husus sahih nakle rağmen delile dayanmayan re'yin ileri sürülmesidir. Zira naklin bulunmadığı yerlerde sağlam delile dayanmak suretiyle Süyûtî'nin de meseleleri dirâyet yoluyla ele aldığı anlaşılmaktadır. Onun Kur'an ilimleri ve tefsir konusunda dikkat çeken görüşleri de vardır. Mensuh âyetlerin sayısını yirmi olarak tesbit etmesi (*el-İtkân*, II, 708-713), hurûf-i mukattaaları müteşâbihattan kabul etmesi ve müteşâbihlerin anlamını yalnız Allah Teâlâ'nın bilebileceğini söylemesi (a.g.e., I, 642, 658), Fâtiha'daki bismelenin ispatının da nefyinin de zannı değil katı olduğunu ileri sürmesi (*et-Tehaddüs*, s. 229), Hz. İbrâhim'in kurban etmek istediği çocuğunun (Sâffât 37/101-102) İsmâil değil İshak olduğunu iddia etmesi (*el-Hâvî*, II, 34-39), Bakara sûresindeki (2/238) orta namazın ikinci değil öğle namazı olduğunu belirtmesi (*et-Tehaddüs*, s. 229) bunun örnekleri arasında zikredilebilir.

Kur'an ilimleri alanında çok sayıda eser veren Süyûtî bazı eleştirilere hedef olmuş-

tur. 1. Asılsız rivayetlere ve İsrâiliyat'a yer verdiği, özellikle tefsirle ilgili bütün rivayetleri derleme amacı taşıyan *ed-Dürrü'l-menşûr*'unda asılsız rivayetlerin bulunduğu üzerinde durulmuştur (meselâ bk. I, 233-249; VII, 116-118, 155-165, 178-186, 191-195). Süyûtî bu rivayetlerle ilgili bir değerlendirmede bulunmamıştır (Şûrbacî, s. 268-270). 2. Kur'an'da müphem bırakılan hususları mesnetsiz şekilde tafsil etmiştir. *Tefsîrü'l-Celâleyn*'de Bakara sûresinin 35. âyetinde yasaklandığı belirtilen ağacı buğday ve üzümle açıklaması, aynı sûrede (2/73) ineğin dilinden ya da kuyruk sokumundan söz etmesi, A'râf sûresinde (7/145) zikredilen levhaları ayrıntılı biçimde tasvir etmesi bu tür açıklamalardandır (Candan, sy. 3 [2000], s. 345-350). 3. Sebeb-i nüzûle dair rivayetlere dayanarak bazı âyetleri genel anlamından uzaklaştırmış ve tahsis yoluna gitmiş. Leyl sûresinin 17-18. âyetlerinin Hz. Ebû Bekir'le ilgili olduğunu ortaya koymak için *el-Hablü'l-vesîk fi nuşreti's-Şiddik* adıyla bir eser kaleme almıştır. 4. Kur'an'da zâit harf ve ke-limeler bulunduğunu ileri sürmüştür (eleştiriler için ayrıca bk. *el-İtkân* [giriş], I, 65-69; Zehebi, I, 244-245; Kâsîd Yâsir, VIII [1977], s. 399-400).

Eserleri. Süyûtî, otobiyografik eseri *et-Tehaddüs*'te eserlerini önem ve hacim gibi kriterler açısından tasnif ederek sıralamıştır. Kur'an ilimlerine dair olanlar aşağıda bu sıralamaya göre verilmiş, daha sonra bu kaynakta yer almayanlar zikredilmiştir. 1. *el-İtkân** fi 'ulûmî'l-Kur'ân. Süyûtî'nin, sadece Fâtîha sûresinin ilk altı âyetiyle Kevser sûresi tefsirini yazabildiği (*et-Tehaddüs*, s. 129) *Mecma'u'l-bahreyn ve matla'u'l-bedreyn* adlı dirâyet tefsirine mukaddime olarak düşündüğü kapsamlı eseridir (Kalkûta 1852-1854; Kahire 1278, 1287, 1306; nşr. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhîm, Kahire 1387/1967, 1405/1985; nşr. Ahmed b. Ali, Kahire 2005; nşr. Mustafa Dîb el-Bugâ, Beyrut 1407/1987; nşr. Fevzâ Ahmed Zemerlî, Beyrut 1999; nşr. Mahmûd Ahmed el-Kaysiyye, Ebûzabî 2003; nşr. Merkezü'd-dirâsâtî'l-Kur'âniyye, Medine 1426). Sakıp Yıldız ve Hüseyin Avni Çelik eseri Türkçe'ye (*el-İtkân fi ulûmî'l-Kur'ân: Kur'an İlimleri Ansiklopedisi*, İstanbul 1987), Hamid Algar İngilizce'ye (*Comprehensive Guide to the Sciences of the Qur'an*, Berkshire 2008) çevirmiştir. Eserin kaynakları üzerine Olaf Tylhach (Münih 1952) ve Kenneth E. Nolin (Hartford 1968) birer çalışma yapmıştır. 2. *Tercümânü'l-Kur'ân*. Muttasıl senedlerle Hz. Peygamber'e ulaşan 10.000

civarında rivayeti ihtiva eden (müsned) bir tefsirdir. Müellifin tamamlandığını ve beş cilt olduğunu söylediği eserin (*Katfû'l-ezhâr*, vr. 1^b) 1314'te (1896-97) Mısır'da basıldığı zikredilmişse de (Serkîs, I, 1077) basılmış olan eser onun muhtasarı olan *ed-Dürrü'l-menşûr* olup asıl kitabın günümüze ulaşıp ulaşmadığı bilinmemektedir. 3. *ed-Dürrü'l-menşûr** fi't-tefsîr bi'l-me'sûr. En hacimli rivayet tefsiri olarak kabul edilir (Kahire 1314; Tahran 1377; Beyrut, ts., 1972, 1983, 1991, 2001). Eser ayrıca Abdullâh b. Abdülmuhsin et-Türkî'nin tahkikiyle neşredilmiştir (I-XVII, Riyad 2003). Ömer b. Garâme el-Amravî, *Fehresü ehlâ-dîşi'd-Dürrü'l-menşûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr* adıyla bir eser yayımlamıştır (Riyad 1408/1988). 4. *Katfû'l-ezhâr fi keşî'l-es-râr* (*Esrârü't-tenzil*). Kur'an'ın i'câzının ve belâgat üslûplarının, âyet ve sûreler arasındaki münasebetlerin, kıraat farklılıklarından doğan anlam zenginliğinin ele alındığı eser Tevbe sûresinin 92. âyetine kadar yazılmış olup Muhammed el-Hamâdî tarafından neşredilmiştir (I-II, Katar 1414/1994). 5. *el-İklîl fi'stinbâti't-tenzil*. Ahkâm âyetlerinin tefsirine dairdir. Eserde kelâm konularına da girilmiş ve Ehl-i sünnet'in görüşleri savunulmuştur. Ebû'l-Fazl İbnü's-Siddik'in tashihleriyle (Kahire 1373/1953) ve Seyfeddin Abdülkâdir el-Kâtib'in hadis tahrirleriyle (Beyrut 1405/1985) basılan eser üzerinde Âmir b. Ali el-Arabî doktora tezi hazırlamıştır (Cidde 1422/2002). 6. *Tenâsüku'd-dürrer fi tenâsübi's-süver*. *Katfû'l-ezhâr*'ın ilgili bölümünden ihtisar edilmiş ve 883 (1478) yılında tamamlanmıştır (*Tenâsük*, s. 53-54; nşr. Abdullâh Muhammed ed-Dervîş, Dimaşk 1983; nşr. Abdülkâdir Ahmed Atâ, Beyrut 1406/1986). Kitap *Esrârü tertîbi'l-Kur'ân* (nşr. Abdülkâdir Ahmed Atâ, Kahire 1396/1976) ve *Tertîbü süveri'l-Kur'ân* (nşr. es-Seyyid el-Cümeylî, Beyrut 1986) adlarıyla da yayımlanmış, Mustafa Karakoç tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir (*Sûrelerin Sıralanışındaki Sırlar*, İstanbul 2004). 7. *Lübâbü'n-nükûl fi esbâbi'n-nüzûl*. Konusunda en hacimli kitaplardan olup 950 civarında âyetin nüzûl sebebine yer verilen eserde zayıf rivayetler de vardır. *Tefsîrü'l-Celâleyn*'in kenarında (Mısır 1301, 1316, 1342) ve müstakil olarak çeşitli baskıları yapılan eser (Kahire 1951, 1954; Tunus 1984; Dimaşk, ts.) ayrıca Hâlid Şibl (Beyrut 2002) ve Muhammed el-Fâzîlî (Beyrut 2000) tarafından neşredilmiştir. 8. *Tekmiletü Tefsîri'l-Celâ el-Maḥallî*. Celâledin el-Maḥallî'nin Fâtîha sûresiyle Kehf'ten Nâs sûresine kadar yazabildiği tefsirin

diğer sûrelerine dair olup kırk günde yazılmıştır. Eser iki müellifinin adına işaretlerle *Tefsîrü'l-Celâleyn* diye meşhur olmuştur (bk. *TEFSİRÜ'L-CELÂLEYN*). Kur'an-ı Kerim'in ve çeşitli tefsirlerin kenarında veya şerh ve hâşiyeleriyle birlikte çok sayıda basıncı bulunan eser (Delhi 1211/1796; Kalkûta 1256/1840; Mısır 1280; Bombay 1282/1865) ayrıca *Lübâbü'n-nükûl*'le birlikte basılmış, *Tefsir-i Celâleyn: Celâleyn Tefsiri Tercümesi* (Ali Rıza Kaşeli v.dğr., I-III, İstanbul 1997) ve *Kelime Anlamlı Celâleyn Tercümesi* (Taha Alp v.dğr., I-V, İstanbul 2005) adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir. 9. *Nevâhidü'l-ebkâr ve şevâridü'l-efkâr*. Beyzâvî'nin *Envârü't-tenzil*'ini okutan müellifin bu eser üzerine Hûd sûresine kadar aldığı notlardan oluşturduğu bir hâşîye olup yaklaşık yirmi yıllık bir süre sonunda 900'de (1494-95) tamamlanmış (*el-Fihri-sû's-şâmil*, VII, 1865-1873), bazı bölümleri hakkında Mekke Ümmülkurâ Üniversitesi'nde üç ayrı doktora çalışması yapılmıştır (Ahmed Hâc Muhammed Osman, Baştan Bakara sûresinin 20. âyetine kadar, 1423-1424; Muhammed Kemâl Ali, Bakara sûresinin 21. âyetinden Âl-i İmrân sûresinin 112. âyetine kadar, 1424-1425; Ahmed b. Abdullâh b. Ali ed-Derûbî, Âl-i İmrân sûresinin 113. âyetinden Tevbe sûresinin 48. âyetine kadar, 1424-1425). 10. *Ṭabaḳâtü'l-müfessirîn*. Türünün ilk örneği olan ve 136 müfessirin biyografisini içeren eser müellifin vefatı sebebiyle tamamlanamamıştır. Süyûtî'nin talebesi Muhammed b. Ali ed-Dâvûdî'nin 704 biyografi ihtiva eden *Ṭabaḳâtü'l-müfessirîn*'i bu eserin ikmal edilmesiyle meydana gelmiş olup Süyûtî'nin eseri Meursinge (Leiden 1839) ve Ali Muhammed Ömer (Kahire 1396/1976) tarafından neşredilmiştir. 11. *Şerḥu's-Şâtıbiyye*. Kâsım b. Firruḥ eş-Şâtıbî'nin *Hırzû'l-emânî* (*eş-Şâtıbiyye*) adlı kasidesinin şerhidir. Kısa açıklamalardan oluşan ve 884'te (1479) tamamlanan eseri Ebû Âsım Hasan b. Abbas b. Kusay (Kahire 1424/2004) ve Abdullâh b. Abdurrahman eş-Şeşerî – Muhammed b. Fevzân el-Ömer (Riyad 1428/2007) *Şerḥu Kaşidetü'l-İmâm Ebi'l-Kâsım eş-Şâtıbî* adıyla yayımlamıştır. 12. *et-Taḥbîr fi 'ulûmî'l-tefsîr*. Süyûtî'nin ulûmü'l-Kur'ân'a dair ilk eseri olup 872'de (1467-68) tamamlanmıştır. Abdurrahman b. Ömer el-Bulkinî'nin *Mevâkı'u'l-'ulûm*'unu esas alan kitap Zühayr Osman Ali (Katar, ts.) ve Fethî Abdülkâdir Ferîd (Riyad 1402/1982) tarafından neşredilmiştir. 13. *Mu'terekü'l-akrân fi müsterekî'l-Kur'ân* (*Mu'terekü'l-akrân fi f'câzi'l-Kur'ân*) (nşr. Muhammed el-Bicâvî, I-III, Kahire

1973; Beyrut 1988). 14. *Müfhimâtü'l-aḳ-rân fi mübhemâti'l-Kur'an*. Konusunda son eser olarak kabul edilen ve çeşitli bas-kıları bulunan kitabı (Leiden 1839; Kahi-re 1309; Beyrut 1976) ayrıca İyâz Hâlid et-Tabbâ' (Beyrut 1986) ve Mustafa Dîb el-Bugâ (Dimaşk 1991) yayımlamıştır. 15. *el-Mühezzeb fîmâ vaḳa'a fi'l-Kur'an mi-ne'l-mu'arreb*. Alfabetik sıraya göre dü-zenlenen ve 878'de (1473) tamamlanan eser *el-Mevrid* dergisinde yayımlanmış (sy. 1-2 [Bağdat 1971], s. 57-126), Tihâmî Râcî el-Hâşimî (Mağrib, ts.) ve Semîr Hü-seyin Halebî (Beyrut 1988) tarafından da neşredilmiştir. Süyûtî, daha sonra Mısır Abbâsî Halifesi Mutevekkil-Alellah Abdü-lâzîz b. Ya'kûb'un isteği üzerine bu kita-bın muhtasarını dillere göre düzenleyerek *el-Mutevekkilî fîmâ verede fi'l-Kur'an bi'l-luğâti'l-Habeşîyye ve'l-Fârisîyye ve'r-Rûmîyye ve'l-Hindîyye ve's-Süryâ-nîyye ve'l-İbrânîyye ve'n-Nabaṭîyye ve't-Türkîyye ve'z-Zenciyye ve'l-Ber-berîyye* adlı eserini meydana getirmiştir (Kahire 1306; Dimaşk 1348; nşr. Abdülke-rîm ez-Zebîdî, Beyrut 1988). 16. *Ḥamâ'i-lü'z-zehr fi feẓâ'ili's-süver*. Bir nüshası Berlin'de bulunmaktadır (Hâzindâr – Şey-bânî, s. 36). 17. *Şerhu'l-isti'âze ve'l-bes-mele* (*Riyâzu't-tâlibîn fi şerhi'l-isti'âze ve'l-besmele*). Müellifin 865'te (1461) tamamladığı ve hocası Bulkînî'nin takrizi dolayısıyla imha etmediğini söylediği eserin (*et-Teḥaddüs*, s. 239) nüshalarının bulundu-ğu belirtilmiştir (Şerkâvî, s. 212; Hâzin-dâr – Şeybânî, s. 38). 18. *Keḳbû'l-aḳ-rân fi ketbi'l-Kur'an*. Kur'an'ın yazım kuralla-rı hakkındaki eserin günümüze ulaşmış olmadığı bilinmemektedir. 19. *Merâsîdü'l-meṭâli' fi tenâsübi'l-maḳâti' ve'l-meṭâli'*. Muhammed b. Ömer b. Sâlim Baz-mûl (*İlmü'l-münasebât fi's-süver ve'l-âyât* içinde, Mekke 1423/2002, s. 121-196) ve Muhammed Yûsuf eş-Şürbacî (*Mecelletü'l-Aḫmediyye*, Dübey, ts., sy. 4) tarafından neşredilmiş, Süleyman Mollaibrahimoğlu eseri Türkçe'ye çevirmiştir (İstanbul 1994). 20. *Fethu'l-celîl li'l-'abdi'z-zelîl fi'l-en-vâ'i'l-bed'iyyeti'l-mustahḳre min kav-lîhi te'âlâ "Allâhü velîyyüllezîne âme-nû"*. Bakara sûresinin 257. âyetindeki be-dî sanatlarına dairdir. Abdülkâdir Ahmed Abdülkâdir'in yayımladığı eseri (Amman 1992) Rıza Halilov ve Cüneyt Eren Türkçe'ye tercüme etmiştir (Erzurum 2001). 21. *el-Ezhârü'l-fâ'iḥa 'ale'l-Fâtîha*. Bir nüshası Berlin'dedir (Hâzindâr – Şeybânî, s. 30). 22. *el-Kelâm 'alâ evveli sûreti'l-Feth*. Müellifin 867 (1462-63) yılında ho-calığa başlaması münasebetiyle verdiği

dersin metni olup âyetlerin tasavvuf ilmi açısından değerlendirildiği son kısmı ek-sik olduğu halde eser Mücâhid Tevfîk el-Cündî tarafından yayımlanmıştır (*Mecel-letü'l-Ezher*, LV/4 [1983], s. 490-496). 23. *el-Yedü'l-büştâ fi ta'yîni's-salâti'l-vüştâ*. Eserde Bakara sûresinin 238. âyetin-de sözü edilen "orta namaz"ın öğle nama-zı olduğu görüşü savunulmuştur (nüsha-ları için bk. Şerkâvî, s. 384; Hâzindâr – Şey-bânî, s. 138-139). 24. *Mizânü'l-ma'dele fi şe'ni'l-besmele* (nüshaları için bk. Şer-kâvî, s. 362; Hâzindâr – Şeybânî, s. 44). 25. *el-Kelâm 'alâ kavlihi te'âlâ "velev yu'â-ḫizü'llâhü'n-nâse bimâ kesebû"*. Fâtır sûresinin 45. âyetinin tefsirine dair olup muhtemelen Süyûtî'nin ilk kaleme aldığı ve daha sonra içindeki görüşlerden rücû ettiği kitapları arasında yer alır (Şürbacî, s. 229). 26. *el-Me'âni'd-dakika fi idrâki'l-ḫakika*. Bakara sûresinin 31. âyetinin tef-siriyle ilgili olup Ali b. Yûsuf'un *Ṭarḫu'd-dür* adlı eseriyle birlikte basılmıştır (Mı-sır 1285). 27. *Dercü'l-'ulâ fi kırâ'ati Ebî 'Amr b. el-'Alâ*. Müellifin muhtemelen görüşlerinden rücû ettiği kitapları ara-sında yer aldığı belirtilmiştir (*a.g.e.*, s. 230). 28. *ed-Dürrü'n-neşir fi kırâ'ati İbn Keşir*. Bu da görüşlerinden rücû ettiği ki-taplarındandır (*a.g.e.*, s. 230). 29. *el-Kav-lü'l-faṣîḫ fi ta'yîni'z-zebîḫ*. Hz. İbrâhim'in kurban etmek istediği oğlunun İsmâil de-ğil İshak olduğunun ileri sürüldüğü eser *el-Hâvî* içinde yayımlanmıştır (II, 34-39). 30. *el-Ḥablü'l-vesîḫ fi nuṣreti's-Şiddik*. Leyl sûresinin 17. âyetinin âm değil Hz. Ebû Bekir'e has olduğunun ileri sürüldü-ğü risâle *el-Hâvî* içinde neşredilmiştir (II, 44-54). 31. *Def'u't-te'assûf fi iḫveti Yû-suf*. Hz. Yûsuf'un kardeşlerinin peygamber olmadığına dair olan eser *el-Hâvî* için-de (II, 23-26) ve Mevlî Muhammed Hü-seyin – Mevlî Gulâm Hüseyin tarafından Süyûtî'nin on iki risâlesini bir araya getiren mecmuada (Lahor 1891) neşredilmiştir. 32. *el-Kazâze fi taḫkiḳi maḥalli'l-isti'â-ze*. Âyet iktibas ederken, "Kâle'llâhu teâlâ ba'de e'üzü billâhi mine's-şeyṭâni'r-racîm" demenin câiz olup olmadığına dairdir ve *el-Hâvî* içinde yayımlanmıştır (II, 6-10). 33. *Nefḫu't-tîb min es'ileti'l-ḫaṭib*. Ba-kara sûresinin 257. âyetinin i'râbına dair olan eser *Neşrü't-tîb 'ale'l-ḫaṭib* adıyla da bilinir (nşr. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, Kahire 1959, *el-Hâvî* içinde). 34. *İtmâmü'n-ni'me fi ḫtişâşi'l-İslâm bi-hâ-zîhi'l-ümme*. Önceki ümmetlerin İslâm sıfatını taşıması hakkındadır. 888'de (1483) kaleme alınmış olup *el-Hâvî* için-de neşredilmiştir (II, 286-304). 35. *el-Fe-*

vâ'idü'l-bârize ve'l-kâmine fi'n-ni'ami'z-zâhire ve'l-bâtine. Lokman sûresinin 20. âyetinin tefsiri hakkındadır (nüshaları için bk. Hâzindâr – Şeybânî, s. 274-275). 36. *el-Muharrer fi kavlihi te'âlâ "li-yağfira lekellâhü mâ teḳaddeme min zenbike ve mâ te'aḫḫar"*. Fetih sûresinin 2. âyetinin tefsiriyle ilgili olan eseri Hüseyin Muham-med Ali Şükrî Medine'de neşretmiştir (*Ne-vâhidü'l-ebkâr*, neşredenin girişi, s. 23). Sü-yûtî *et-Teḥaddüs*'te (s. 127-133) daha son-ra rivayete önem verenlerin usulünce yazdı-ğı ve fazla önem vermediği eserlerini sıra-lamıştır: *el-Muntekâ min Tefsiri İbn Ebî Ḥâtim*, *el-Muntekâ min Tefsiri'l-Firyâ-bî*, *el-Muntekâ min Feẓâ'ili'l-Kur'an li-Ebî 'Ubeyd*, *el-Muntekâ min Tefsiri 'Ab-dirrezzâk*, *Mecma'u'l-baḫreyn ve maṭ-la'u'l-bedreyn*, *Meṭâtiḫu'l-ğayb*, *Mey-dânü'l-fürsân fi şevâhidi'l-Kur'an*, *Me-câzü'l-fürsân ilâ Mecâzi'l-Kur'an*, *el-Elfiyye fi'l-kırâ'ati'l-aşr* (son beş eser tamamlanmamıştır). *el-İtkân*'da (II, 707) nâsih ve mensuh konusunda bir kitap yaz-dığını söyleyen, ancak *et-Teḥaddüs*'te bun-dan söz etmeyen Süyûtî eserlerine ait fihr-istte *en-Nâsiḫ ve'l-mensûḫ* adlı bir ki-tabını kaydetmektedir (Derûbî, XXIII/56 [1999], s. 189). Bugâ bir nüshasının bu-lunduğunu söylüyorsa da (*el-İtkân*, II, 707, 4 nolu dipnot) eserin günümüze ulaşmış olmadığı bilinmemektedir. Süyûtî'nin *el-Hâvî li'l-fetâvî*'sinde Kur'an'la ilgili soru-ların cevaplandırıldığı "el-Fetâvâ'l-Kur'âniyye" başlıklı bir bölüm yer almaktadır (II, 5-60). Bu sayılanların dışında çeşitli kaynak-larda Süyûtî'ye nisbet edilen veya Süyû-tî'nin başta *el-İtkân* olmak üzere çeşitli kitaplarındaki bölümlerden derlenen bazı eserler de bulunmaktadır (Brockelmann, GAL, II, 181-183; *Suppl.*, II, 179-181; Şür-bacî, s. 237-241).

BİBLİYOGRAFYA :

Süyûtî, *Ḳaṭfû'l-ezhâr fi keşfi'l-esrâr*, Süleyma-niye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 146, vr. 1^a, 3^a; a.mlf., *el-Muharrer fi kavlihi te'âlâ "li-yağfira lekellâhü mâ teḳaddeme min zenbike ve mâ te'aḫḫar"*, Sü-leymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi, nr. 2103, vr. 63^b; a.mlf., *Hüsnü'l-muḥâḍara*, I, 336-349; a.mlf., *et-Teḥaddüs bi-ni'metillâh* (nşr. E. M. Sartain), Cam-bridge 1975, s. 105-136, 229, 239; a.mlf., *el-Hâ-vî li'l-fetâvî*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kitâbi'l-Arabî), II, 5-60; a.mlf., *Tenâsüku'd-dürer fi tenâsübi's-sü-ver* (nşr. Abdülkâdir Ahmed Atâ), Beyrut 1406/1986, s. 53-54, 152; a.mlf., *el-İtkân* (Bugâ), I, 642, 658; II, 707-713, 976; a.e., *Medine* 1426, Giriş, I, 65-69; *Nevâhidü'l-ebkâr ve şevâridü'l-effkâr* (nşr. Ahmed Hâc M. Osman, doktora tezi, 1423-24), Câmîatü'Ūmmi'l-kurâ, neşredenin giri-şi, s. 19-24, 42-51; Abdülkâdir eş-Şâzeî, *Behce-tü'l-'âbidîn bi'tercemeti ḫâfiẓi'l-'aşr Celâlididdin es-Süyûtî* (nşr. Abdülilâh Nebhân), Dimaşk 1419/1998, s. 175-181; Serkis, *Mu'cem*, I, 1077; Broc-

kelmann, *GAL*, II, 181-183; *Suppl.*, II, 179-181; Ahmed eş-Şerkâvî İkbâl, *Mektebetü'l-Celâl es-Süyûti*, Rabat 1397/1977, tür.yer.; Ahmed el-Hâzindâr – M. İbrâhim eş-Şeybânî, *Delîlû mahtûtâtî's-Süyûti ve emâkinü vücdühâ*, Küveyt 1983, tür.yer.; M. Hüseyin ez-Zehabî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*, Kahire 1405/1985, I, 244-245; *el-Fihrisü's-şâmil: 'Ulûmü'l-Kur'ân, mahtûtâtü't-tefsîr* (nşr. el-Mecmau'l-melekî), Amman 1987, VII, 1865-1873; M. Yûsuf eş-Şurbaçî, *el-İmâm es-Süyûti ve cûhûdühû fi 'ulûmü'l-Kur'ân*, Dimaşk 1421/2001, tür.yer.; Kâsîd Yâsir Hüseyin, "Men-hecû'l-Celâleyn fi tefsîri'l-Kur'ân: el-Kismü's-şânî", *Âdâbü'r-râfideyn*, VIII, Musul 1977, s. 399-400; Semîr Mahmûd ed-Derûbî, "es-Süyûti ve risâletüh: 'Fihristü mü'elleftâti", *el-'Ulûmü'd-dîniyye*, *MMLAÜr.*, XXIII/56 (1999), s. 189-190; Abdücelil Candan, "Celâleyn Tefsîrine Eleştirel Bir Yaklaşım", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 3, Van 2000, s. 345-350.

MEHMET SUAT MERTOĞLU

Arap Dili ve Edebiyatı. Şümunnî, Kâfiyeci ve Seyfeddin İbn Kutluboğa gibi dönemin önde gelen nahivcilerinin öğrencisi olan Süyûtî ilk icâzetini Arap dili öğretimi konusunda almış, birçok esere ulaşma imkânı bulmuş, lugat, nahiv, sarf, belâgat, dil bilimi, nahiv usulü, imlâ gibi dallara ilişkin çok sayıda eser kaleme almıştır. Onun bu alandaki en önemli eseri *el-Müzhir fi 'ulûmü'l-luğâ*'dır. Süyûtî, hadis rivayetinde kullanılan bölümlere ve terminolojiyi bu eserinde lugat rivayetine uyarlamış, bu arada hadis metodolojisinin dil bilimiyle uyumlayan yönlerini terketmiştir. Lugavî rivayetlerin eleştirisiyle ilgili olarak daha önce İbn Cinnî bazı hususlara temas etmiş, Kemâleddin el-Enbârî de bu rivayetlerin tenkidine dair esasları tesbit etmeye çalışmıştır. Ancak bunlardan sonra fıkıh usulü âlimlerinin ele aldığı bazı konular ve dilcilerin temas ettiği dağınık bilgiler dışında Süyûtî'ye kadar bu alanla ayrıntılı biçimde ilgilenen olmamıştır (Hammûde, s. 237-238). Süyûtî hadis rivayetindeki katı kriterlerin dil alanında uygulanmasını gerekli saymadığını, çünkü dilde uydurmaya sevkedecek etkenlerin mevzû hadis üretmeye yöneltecek sebepler kadar çok olmadığını belirtir. Lugat malzemesinin kayda geçirilmesi konusunu da ele alarak tashif ve tahrifin lugat malzemesinin doğrudan kitaplardan öğrenilmesi dolayısıyla ortaya çıktığına dikkat çeker ve bundan sakınmanın yolunun hadis rivayetinde görüldüğü gibi bilgilerin hoca-dan dinlenerek alınması olduğunu belirtir (*a.g.e.*, s. 247). Bazı araştırmacılar *el-Müzhir*'deki bilgilerin önceki âlimlerin eserlerinden aktarıldığını ileri sürmüşse de Süyûtî bu nakilleri dikkatli ve bilinçli bir şekilde yapmış, özenle planlayıp eserinde en

doğru yere yerleştirmiştir. *el-Müzhir* ayrıca günümüze ulaşmayan pek çok eserin ihtiva ettiği birçok önemli bilginin günümüze ulaşmasını sağlamıştır.

Süyûtî'nin dili ilgilendiren eserlerinden bazıları Kur'an Arapçası'na dairdir. Bu tür teliflerinde ta'rib konusunu da inceleyen Süyûtî, Kur'an'da Arapça dışında kelimelerin bulunduğunu kabul etmektedir. Ancak ona göre bu kelimeler değişikliğe uğrayarak Arapçalaşmış ve bu dilin bir unsuru haline gelmiştir (*a.g.e.*, s. 192). Süyûtî, *el-Mühezzeb fîmâ vağa'a fi'l-Kur'ân mine'l-mu'arreb ve el-Mütevekkilî* adlı eserlerinde bu tür kelimelerin sayısını 117'ye kadar çıkarmıştır. Ancak bunlardan bazılarının aslında Arapça olduğu tesbit edilmiş, ayrıca bir kısım eserlerinde Arapça olmadığını söylediği bazı kelimeleri başka yerlerde Arap lehçelerine ait kelimeler arasında saymıştır. Bu onun nakilci metodu yüzünden zaman zaman düştüğü hatalardan biri kabul edilmiştir (*a.g.e.*, s. 375). Süyûtî'nin dile dair eserleri arasında kelimelerin anlam değişikliklerini konu edinen *Risâle fi uşûli'l-kelîmât* da bulunmaktadır. Risâlede bazı kelimelerin ilk mânalarını tesbit etmek suretiyle bunların zaman içinde anlam değişikliğine uğradığına dikkat çekmiştir. Onun bu konudaki değerlendirmeleri, kelimelerin hissî delâletlerinden (soyut anlamlar) mücerret delâletlerinden (somut anlamlar) önce olduğu görüşünü benimsediğini göstermektedir (*a.g.e.*, s. 205-207, 376). Dilde eş anlamlıların sayısını çoğaltan ve eş anlamlılık sınırlarını genişletenler arasında yer alan (*a.g.e.*, s. 209) Süyûtî *et-Teberri min ma'arreti'l-Ma'arri* adlı risâlesinde kelb (köpek) kelimesinin eş anlamlılarının sayısını oldukça çoğaltır, ancak bunlardan bir kısmının sıfat konumunda bulunduğu görülmüştür.

Süyûtî'nin nahiv konusundaki çalışmaları bu alanın bütün yönlerini kapsar. Süyûtî nahiv usulü, nahiv ilminin doğuş sebebi, muhtevası, problemleri ve bu ilmin muhtelif metinler üzerine uygulanması gibi konularda eserler kaleme almıştır. Bu eserler yalnız konu bakımından değil şekil bakımından da zengin bir çeşitlilik göstermekte ve kendisi İbn Hişâm'dan sonra Mısır'da yetişmiş en önemli nahiv âlimi olarak kabul edilmektedir (*a.g.e.*, s. 379-380). Süyûtî'nin nahiv alanındaki önemi görüşlerinden ziyade telifleriyle ortaya çıkar. Bu alanda kaleme aldığı çok sayıdaki eser araştırmacıların kaynakları arasında yer almıştır. Teliflerinin en belirgin özelliği

kaybolmuş birçok kitaptan yapılan nakilleri günümüze taşımış olmasıdır (Adnân M. Selmân, s. 677-678). Dil âlimi olduğu kadar fıkıh, fıkıh usulü ve hadis âlimi olan Süyûtî bu ilimlerin yöntemlerini dile uygulamıştır. *el-Müzhir*'de hadis ilminin metotlarını dil bilimine uygularken *Hem'u'l-hevâmi* ve *el-İktirâh fi 'ilmi uşûli'n-nahv* adlı eserlerinde fıkıh usulünü nahiv usulüne, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir fi'n-nahv*'de fıkıh ilminin metotlarını nahiv ilmine uygulamıştır (Şek'a, *Celâlüddin es-Süyûti*, s. 161). Aslında "el-eşbâh ve'n-nezâ'ir" daha önce fakihlerin eser verdikleri bir alan olup Süyûtî'nin aynı adla fıkıh ilminde de bir eseri bulunmaktadır. *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir fi'n-nahv*'ini telif ederken Tâceddin es-Sübkî'nin fıkıh ilmine dair *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*'ini örnek almıştır. Süyûtî'nin fıkıh ilminin metodunu uyguladığı bir başka eseri de *es-Silsile* olup bunda Rükûlislâm el-Cüveynî'nin fıkıh ilmine dair *es-Silsile*'sini (*Silsiletü'l-vâsıl*) esas kabul etmiştir (*a.g.e.*, s. 236, 239-240). Onun *el-İktirâh*'ı nahiv usulüne önemli bir katkı niteliğindedir. Kendisinin de belirttiği üzere Süyûtî, bu çalışmasıyla söz konusu ilmi yeniden düzenleyerek daha sistematik ve kapsamlı hale getirmiştir. Bazı araştırmacıların ileri sürdüğü gibi nahiv ilmi usulünü ilk ortaya koyan kimse olduğunu iddia etmemiş (*a.g.e.*, s. 159, 223), sadece bu eserde sergilediği düzenleme, temellendirme ve bölümlenmenin ilk defa kendisi tarafından uygulandığını belirtmiştir (*el-İktirâh*, s. 2). Zaten Süyûtî, eserinde İbn Cinnî'nin *el-Haşâ'îş*'i ile nahiv usulüne dair ilk müstakil telif olan Kemâleddin el-Enbârî'nin *Lüma'u'l-edille*'sinden ve nahivde cedel ilmine dair *el-İgrâb fi cedeli'l-irâb*'ından, yine onun *el-İnsâf fi mesâ'ilil-hilâf*'ından faydalandığını açıkça söylemiştir (*a.g.e.*, s. 3-4). Bu eserinde kaynakları titizlikle seçmiş, aktardığı bilgileri ustalıkla kullanmış ve telifini yeni bir tarzda ortaya koymuştur (Şek'a, *Celâlüddin es-Süyûti*, s. 224). Süyûtî'nin nahiv usulünde İbn Cinnî ve Kemâleddin el-Enbârî'den farkı onun bu ilmin konusunu ve hedeflerini daha derin şekilde idrak etmiş, daha güzel bir çerçevede düzenlemiş ve öncekilerin ihmal ettiği bazı konuları ilâve etmiş olmasıdır (Hammûde, s. 379). Süyûtî, kendinden önceki bilgileri toplayıp onları daha düzenli biçimde ortaya koymasıyla nahivciler arasında şöhret bulmuştur. Genellikle aktardığı bilgileri değerlendirmemesi eserlerinde birbiriyle çelişen bilgi ve görüşlerin yer almasına sebep olmuştur. Bu-